

Sametingets skuggrapport

Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk

Sjunde övervakningscykeln, Sverige

2019-09-27

Innehåll

Förord.....	3
Sammanfattning	4
Attityder, erkännande och politisk viljeinriktning.....	6
Utbildning	10
Diskriminering och utsatthet.....	13
Självbestämmande och inflytande	14
Förvaltningsmyndigheter, samhällsservice och rättsväsendet.....	15
Ortnamn.....	16
Massmedia.....	16
Kulturverksamhet och kulturinrättningar	17
Utbyte över gränserna	18

Förord

Sametinget överlämnar härmed sin skuggrapport om hur väl Sverige uppfyller sina åtaganden enligt den Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Sametinget kommenterar inte varje artikel, utan väljer att framhäva de artiklar där Sametinget anser att Sverige brister i sina åtaganden.

Sametinget är både en statlig myndighet och ett folkvalt samiskt parlament med uppgifter som regleras i sametingslagen (SFS 1992:1433). Enligt 2 kap 1 § sametingslagen ska Sametinget fastställa mål för och leda det samiska språkarbetet samt bidra till utvecklingen av de samiska språkens användning. Sametingets språkpolitiska handlingsprogram är antaget i plenum och utgör utgångspunkt för Sametingets språkarbete. Sametingets vision är: *"Alla samer kan tala, läsa och skriva samiska. De samiska språken är levande och välmående språk som används i samhället"*.

Förenta nationerna har deklarerat år 2019 som det internationella året för inhemska språk – *Urfolksspråkåret (TYIL2019)*. Uppmärksammandet ska bidra till att främja och skydda urfolksspråk och förbättra levnadsvillkoren för dess talare. Sametingen i Sverige, Norge och Finland uppmärksammar Urfolksspråkåret genom flera aktiviteter, exempelvis genom en samnordisk språkkonferens och en "språkvecka" v. 43, där flera event genomförs. Detta arbete främjar både samarbete över landgränserna och samhörigheten mellan talare av samma språk.

Denna rapport fokuserar på insatser för de samiska språken. Med samiska språk syftar vi på de samiska språk som finns på svensk sida; syd-, ume-, pite-, lule- och nordsamiska. Ibland används termerna 'samiska språket' eller helt enkelt 'samiska'. Sådana gånger syftar vi på vilket som helst av de samiska språken, eller alla de samiska språken i betydelsen 'det samiska folkets språk'. Vår strävan är att de olika samiska varieteterna ska benämnas som olika samiska språk.

Per-Olof Nutti
Styrelseordförande

Sammanfattning

Språklag

Sametinget anser att det samiska språkarbetet behöver kompletteras med en samisk språklag som säkerställer samernas språkliga rättigheter och uppfyller Sametingets språkpolitiska mål. En språklag klargör myndigheternas ansvar att skydda och stärka de samiska språken, inklusive utbildning och sociala tjänster.

Minoritetsspråk

Det saknas incitament för att anställa samiskspråkig personal. Inom offentlig sektor anges inte samiska som ett krav vid anställningsförfaranden, trots att lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk säger att förvaltningsmyndigheter ska erbjuda service på samiska.

Sametinget har uttryckt farhågor att lagändringen i skollagen avseende förskola på nationella minoritetsspråk inte är tillräcklig. Formuleringen *att hela eller en väsentlig del av utbildningen ska bedrivas på samiska* är fortsatt ot tydlig eftersom definitionen av vad som är en 'väsentlig del' saknas. Detta öppnar upp för olika tolkningar och tillämpningar i kommunerna.

Språkcentrum

På svensk sida av Sápmi finns ett Samiskt språkcentrum på sydsamiskt område. 2018 gav regeringen Sametinget i uppdrag att utreda hur Samiskt språkcentrums verksamhet kan utvecklas för att främja fler samiska varieteter. I Sametingets utredning framkommer ett specifikt behov för fler språkcentra och åtgärder för ett intensivare revitaliseringsarbete.¹

Utbildning

Idag finns tillräckligt med forskningsbaserad kunskap som visar att så kallade starka utbildningsmodeller fungerar. Trots det används fortfarande svaga utbildningsmodeller där undervisning ofta sker utanför skoltid med endast ett fåtal timmar i veckan. Sametinget anser att dagens utbildningsformer behöver reformeras.

Sametinget framhåller att tillgängliga och fungerande högre studier i samiska är en förutsättning för framtida rekrytering av bland annat lärare. Den akuta lärarbristen samt bristen på andra kompetenser med högre utbildning i samiska har sin grund i att undervisningen i samiska på alla nivåer är otillräcklig.

Diskriminering

I en kartläggning om mekanismer som diskriminerar samer framkommer att många samer upplever att de utsätts för negativ behandling eller diskriminering för att de är samer. Inom vården kan personal sakna den kulturella kompetens om samer som är nödvändigt för att kunna ge ett bra bemötande. Trots återkommande kritik av FN för att förbättra samernas

---

¹ Samiskt språkcentrums utvecklingsmöjligheter för att främja fler samiska språk (KU2018/01453)

tillgång till kulturellt anpassade vårdtjänster finns fortfarande ingen institution som ansvarar för samisk hälsoforskning.

På sociala medier är näthatet mot samer utbrett och speglar den okunskap som finns om samer. Negativt narrativ mot samer är en faktor som hindrar ett positivt förändringsarbete för bättre villkor för samer i Sverige.²

Media

Sändningstillstånden för public service-företagen tar inte hänsyn till samernas särställning som urfolk, utan utgår från att samer är definierade som en av de fem nationella minoriteterna samt att samiska ses som ett språk, inte fem. Genom att urfolksperspektivet utelämnats finns det ytterligare en anledning för Sametinget att sträva efter en samisk språklag.

Kultur

Sametinget som förvaltningsmyndighet för samisk kultur har inga andra specifika uppgifter på kulturområdet förutom att fördela statsbidrag. Den statliga finansieringen för samisk kultur behöver utökas då anslaget inte räcker till att utveckla alla områden inom samisk kultur. Några områden som det i princip helt saknas medel för är till exempel samisk idrott, forskning, film, dokumentation av traditionell kunskap, utgivning av samiska böcker och arbetsstipendier för kulturarbetare. Sametingets målsättning är att frågor som rör samernas kultur, kulturarv och kulturmiljöer ska samlas hos Sametinget för att stärka det samiska folkets självbestämmande.³

Giellagáldu

Sámi Giellagáldu är det samnordiska språkvårdande organet för samiska språk. Ett nationsöverskridande samarbete är nödvändigt för en sammanhållen utveckling och normering av respektive språk, eftersom samma samiska språk kan talas i flera länder. Sametinget anser att en permanent struktur och en säkrad finansiering för Giellagáldu är mycket viktig.

---

² Kartläggning av rasism mot samer i Sverige, 2018

³ <https://www.sametinget.se/131354>

Attityder, erkännande och politisk viljeinriktning

Artikel 7.1.a Erkännande av landsdels- eller minoritetsspråk som uttryck för kulturell rikedom

1. Det samiska folket är erkänt som ett folk, urfolk och som en nationell minoritet i gällande svensk lagstiftning. Sveriges riksdag har redan 1977 uttalat att "samerna utgör en etnisk minoritet i Sverige, som i sin egenskap av ursprunglig befolkning i sitt eget land, intar en särskild ställning både gentemot majoritetsbefolkningen, och andra minoritetsgrupper". Samernas dubbla status som urfolk och nationell minoritet innebär att flera olika internationella och regionala människorättsspecifika instrument tillämpas vilket kan försvåra tillämpningen av lagstiftningen och förverkligandet av samiska rättigheter.⁴ I Sverige har fokus legat på minoritetsrättigheter och lagstiftning för de fem erkända nationella minoriteterna. Under den senaste UPR-granskningen⁵ framkom många rekommendationer och det riktades krav mot Sverige på åtgärder i dessa frågor. Samernas rätt som urfolk är mer omfattande och inkluderar andra områden än för nationella minoriteter; exempelvis landrättigheter och självbestämmande. Därför rekommenderar Sametinget i denna skuggrapport att sätta speciellt fokus och betoning på Sveriges implementering av det samiska folkets rättigheter som ett urfolk i Sverige.⁶ Se mer under Avsnittet; Förvaltningsmyndigheter, samhällsservice och rättsväsendet. Enligt utredningen⁷ om en stärkt minoritetspolitik är det skillnad på minoritetspolitik och minoritetsspråkspolitik, och dessa ska inte blandas ihop med frågor som rör urfolksgrupper. För samerna är kultur och språk på ett särskilt sätt kopplade till användningen av land och vatten. Det visar inte minst de samiska språkens rika naturterminologi. Domäner som renskötsel, duodji, jakt och fiske utgör en begreppsvärld med nästintill översättliga terminologier, precis som alla ord och uttryck som beskriver djur och natur, väder m.m. Samer har ett särskilt behov av att skydda och främja de samiska språken just som ett uttryck för den relation till marken och de traditionella samiska näringarna, som är så viktig för samisk kultur och en persons kulturella identitet.
2. Sametinget arbetar med att utforma ett förslag till en samisk språklag, som ska samla de samiska språkrättigheterna och därigenom stärka skyddet för de samiska språken. En språklag skulle klargöra myndigheternas ansvar att skydda och stärka de samiska språken, inklusive utbildning och sociala tjänster, och uppmuntra samhället till ytterligare åtgärder med hänsyn till samiska språkrättigheter.⁸
3. Det finns fortfarande begränsningar i Sametingets mandat att fördela finansiella resurser. Ett språkanslag som möjliggör Sametingets språkliga ambitioner och ger samer möjlighet att få en adekvat utbildning i de samiska språken⁹, saknas. Trots utvecklingen för samisk

---

⁴ Submission from the Sámi Parliament in Sweden to the 3rd cycle Universal Periodic Review of SWEDEN

⁵ Se rekommendationerna 145.92,94-99 A/HRC/29/13

⁶ Förslag för en stärkt minoritetspolitik (Ku2017/02410/DISK)

⁷ Regeringens proposition 2017/18:199 *En stärkt minoritetspolitik*

⁸ Submission from the Sámi Parliament in Sweden to the 3rd cycle Universal Periodic Review of SWEDEN, A Sámi Language Act.

⁹ Submission from the Sámi Parliament in Sweden to the 3rd cycle Universal Periodic Review of SWEDEN

språkrevitalisering sedan den senaste skuggrapporten skrevs, är vårt självbestämmande i språkrelaterade frågor inte säkerställt.

4. Sametinget menar att en revitalisering och ett skyddande av de samiska språken kräver ett flertal insatser. Detta uttrycks också tydligt i Sametingets yttrande över slutbetänkandet:¹⁰

“För att det ska vara möjligt att göra realitet av rätten att använda sig av de samiska språken måste strukturella förändringar ske. Om urfolket samerna ska kunna åtnjuta sina språkliga rättigheter enligt Europarådets konventioner så måste service på samiska aktivt erbjudas av det allmänna. Urfolket samerna har genom generationer blivit lärt att samiska inte är ett gångbart språk i samhället. Denna uppfattning grundas i en samhällsstruktur som vuxit i takt med det svenska nationsbyggandet och härstammar från en tid då Sverige uppfattade sig som ett enspråkigt land. Det är så djupt strukturellt rotat i det svenska samhällssystemet att svenska är det språk som ska användas och att ett flerspråkigt samhälle är svårt och problematiskt¹¹.

7.1.b Respekt för det geografiska området för varje landsdels- eller minoritetsspråk

5. Det har skett en viss ökning av antalet kommuner och regioner i förvaltningsområdet för samiska. Sametinget och Länsstyrelsen i Stockholms län nämner i sin rapport om Nationella minoriteter, att inom förvaltningsområdena har fler fått möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda enligt minoritetslagen. I kommuner och landsting/regioner utanför förvaltningsområden får inte minoritetspolitiken tillräckligt genomslag. Sametinget anser att långsiktiga strategier såsom handlingsplaner m.m. är viktiga, något som ofta saknas på kommunal nivå.

6. De samiska språken omfattas av ett allmänt skydd i hela Sverige och ett förstärkt skydd i förvaltningsområdet gällande förskola, äldreomsorg och kontakter med myndigheter. Förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem, bland annat i form av samråd. Förvaltningsmyndigheter har även en informationsskyldighet gällande minoritetslagen.

7. Sametinget anser att det allmänna skyddet i lagstiftningen fått dåligt genomslag i landet och att avsaknaden av sanktionsmöjligheter kan vara en förklaring till detta. Statsbidrag till kommuner och regioner utanför förvaltningsområdena skulle kunna vara incitament till en bättre tillämpning av lagens allmänna del. Sametinget anser att det allmänna skyddet i lagstiftningen fått dåligt genomslag i landet.

8. Samiskt språkcentrum finns idag på sydsamiskt område och inrättades 2010 i Östersund och Tärnaby. Språkcentrum har sedan dess varit en viktig resurs för språkens utveckling och inverkat positivt på arbetet med att revitalisera de samiska språken. Under 2018 gav regeringen Sametinget i uppdrag att utreda hur verksamheten kan utvecklas för att främja

---

¹⁰ SOU 2017:88

¹¹ Sametinget yttrande, Slutbetänkande SOU 2017:88 Utredning om en stärkt minoritetspolitik; Nästa steg? Del 2, <https://www.sametinget.se/120102>

fler samiska varieteter.¹² När Sametinget konsulterade samiska organisationer framkom ett specifikt behov för fler språkcentrum och åtgärder för ett intensivare revitaliseringsarbete.¹³

7.1.c Åtgärder för att främja landsdels- eller minoritetsspråk

9. Sametinget bedömer att frågor om urfolket samerna och de samiska språken får bättre genomslag om frågorna integreras i styrdokument som handlar om mänskliga rättigheter än om det upprättas planer enbart för minoritetspolitiska frågor. Om minoritetspolitikens mål ska kunna förverkligas och urfolket samernas rättigheter ska säkerställas så behöver kommuner, regioner och övriga myndigheter utveckla ett systematiskt arbetssätt som innefattar information, behovskartläggning, analys och uppföljning. Insatserna bör även vara målinriktade och inkluderas i ordinarie styrsystem.

10. Enligt Sametinget ska de samiska språken kunna användas inom alla samhällsområden och det allmänna ska ha ett särskilt ansvar för att samiskan används. Att samisktalande erbjuds service på de samiska språken i sina kontakter med förvaltningsmyndigheter är avgörande för att samer ska använda sig av sitt språk.

11. Det saknas incitament för att anställa samiskspråkig personal. Inom offentlig sektor anges inte samiska som ett krav vid anställningsförfarandet, trots att lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk säger att förvaltningsmyndigheter ska erbjuda service på samiska.

12. Sametinget har under flera års tid påtalat behovet av särskilda studiestöd eller stipendieordningar så att samer i vuxen ålder ska ha möjlighet att ta tillbaka eller utveckla sitt språk genom olika metoder. I sitt språkpolitiska handlingsprogram föreslår Sametinget stipendier för studier i samiska. Detta måste dock bekostas genom ett språkanslag från regeringens håll för att kunna verkställas. Att erbjuda en reell möjlighet till språkupplärning i vuxen ålder är en moralisk skuld som bör återgäldas och som inte kostar så mycket.

13. Det är ytterst nödvändigt att öka antalet lärare i samiska. Stipendier kan vara ett sätt att öka studiemotivationen och rikta insatser för att i bristyrken säkerställa kompetens i de samiska språken. Förutom resurser behövs även fungerande strukturer på departementet för hur saker hanteras vidare när Sametinget framför förslag till förändringar, exempelvis skrivelsen¹⁴ om en stipendieordning.

Artikel 7.1.d Landsdels- eller minoritetsspråk i tal och skrift i det offentliga och privata livet

14. Sametinget anser att lagändringen avseende äldreomsorg på nationella minoritetsspråk inte är tillräcklig, eftersom formuleringen "hela eller en väsentlig del" av service och omvårdnad på samiska är fortsatt otydlig då definition av väsentlig del saknas. Sametingets erfarenhet är att den faktiska verksamheten på de samiska språken kan vara långt under en acceptabel nivå. Utfallet blir ofta beroende av enskilda lokalpolitikerna och statliga och kommunala tjänstemäns intresse, tolkning och förmåga att påverka för att förändra

---

¹² Ku2018/01453/DISK

¹³ Samiskt språkcentrums utvecklingsmöjligheter för att främja fler samiska språk (KU2018/01453)

¹⁴ Hemställan om stipendieordningar för studier samiska, <https://www.sametinget.se/117791>

arbetsätt inom förvaltningarna.

Artikel 7.1, f Undervisning i och studier av landsdels- och minoritetsspråk på alla vederbörliga nivåer

15. Ett av språkmålen i Sametingets språkpolitiska handlingsprogram¹⁵ är att antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ska öka. För att språken ska utvecklas i takt med det moderna samhället behövs reella satsningar och förutsättningar för språköverföring och inläring. Idag finns det fem samiska språk i Sverige. All revitalisering av samiska, inte minst utbildning, måste finansieras för att kunna stärka alla samiska språk.

16. Eftersom utbildning i och på de samiska språken varit eftersatt och tidvis även förbjuden så finns idag brister på alla nivåer från förskola till universitet. En stor andel samer behärskar heller inte samiska, men det finns en vilja till språklig revitalisering. För att samer ska kunna utnyttja sin rätt till sitt språk krävs omfattande satsningar på alla nivåer inom utbildningssystemet, och förändringar av själva systemet.

Artikel 7.1.g Möjlighet för dem som inte talar ett landsdels- eller minoritetsspråk som bor i det område där ifrågavarande landsdels- eller minoritetsspråk används, att lära sig detta

17. Samiska förvaltningskommuner har snart funnits i tjugo år och problematiken med brist på pedagoger och lärare har varit känd under hela den tiden. Sverige behöver säkerställa och underlätta finansiering för att kompensera lärarbristen i de samiska språken. Det finns skillnader inom förvaltningskommuner avseende ekonomiskt stöd och stipendier för att säkerställa lärartillgången. De flesta förvaltningskommuner erbjuder dock inte dessa incitament.

18. Eftersom samerna genom historien varit diskriminerade på det rättsliga planet såväl som på det ekonomiska, sociala, politiska och kulturella planet och idag sällan har förutsättningar att delta på lika villkor, finns ett stort behov av positiv särbehandling med lagliga åtgärder för att öka samisk representation inom för samerna relevanta samhällsinstitutioner och utbildningar.

19. Många samer kan inte utnyttja sina språkrättigheter på ett tillfredsställande sätt.¹⁶ Samisk förskoleverksamhet finns bara i några samiska förvaltningskommuner. Inom det samiska förvaltningsområdet finns olika lösningar på genomförande:

- samisk förskoleverksamhet i kommunens centralort men inte på de mindre orterna,
- ambulerande samisktalande personal som besöker barnen,
- barnen får via länk träffa en samisktalande person viss tid per vecka,
- samisk miljö och samiska kulturinslag erbjuds men inte samiskt språk, samt
- olika tidslängd som barnen har möjlighet att höra, lära och prata samiska. Tiden varierar från mindre än två timmar per vecka till mer än tio timmar per vecka.

---

¹⁵ <https://www.sametinget.se/127479> s. 35

¹⁶ <https://www.sametinget.se/127479> s. 26

20. Sametinget ser positivt på att SOU 217:91 föreslår att §12 och §13 i skolförordningen ändras så att undervisning på samiska blir tillåten även i årskurs 7-9, samt att kravet att samiska är det dagliga umgängesspråket i hemmet tas bort. Sametinget anser att begränsningen på 50% av undervisningstiden tas bort för att inte begränsa användandet av med immersionsmetodik/ starka utbildningsmodeller.

21. I SOU 2018:41 *Statliga skolmyndigheter – för elever och barn i en bättre skola*¹⁷ finns förslag att Sametinget ska vara huvudman för sameskolorna. Idag har Sametinget inte något formellt ansvar för utbildningsfrågor. Ett samlat ansvar över samisk utbildning på alla nivåer är grundläggande för att kunna leda det samiska språkarbetet och för ett ökat, språkligt självbestämmande.

Artikel 7.1.h Studier och forskning vid universitet eller motsvarande

22. Samiskt språkcentrum skriver i sin Lägesrapport¹⁸ för 2018 att det inte förekommit någon universitetskurs i nordsamiska i Umeå de senaste två åren på grund av lärarbrist. Umeå universitet har trots allt ett nationellt ansvar för att erbjuda högskolestudier i samiska och utbildning för lärare i samiska. Sametinget framhåller att tillgängliga och fungerande högre studier i samiska är en förutsättning för framtida rekrytering av bl. a. lärare. Lärarbristen i samiska på universitetsnivå behöver omgående åtgärdas.

Utbildning

Artikel 8

Förskoleverksamhet

23. Sametinget är positiv till att rätten till förskola och annan pedagogisk verksamhet på samiska i förvaltningsområdet regleras i skollagen. Däremot ska inte rätten begränsas till endast förvaltningsområdet för samiska utan gälla i hela landet. Verksamheter på de samiska språken är viktigt för språkens fortlevnad, och därför måste aktiva insatser vidtas i de kommuner som inte erbjuder detta.¹⁹ Formuleringen i den nya lagändringen²⁰ som trädde i kraft den 1 januari 2019 med skrivningen att "hela eller en väsentlig del" av utbildningen ska bedrivas på samiska är fortsatt otydlig eftersom definitionen av "väsentlig del" saknas, vilket öppnar upp för olika tolkningar och tillämpningar i kommunerna. Det är Sametingets erfarenhet att den faktiska verksamheten på de samiska språken kan vara långt under en acceptabel nivå. Med lagändringen förväntar sig samiska föräldrar att barnen får gå i en förskola där samiskan är det dominerande språket. För barn som har samiska som förstaspråk är en samisk förskola en förutsättning; en språkmiljö och språkutveckling

¹⁷ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/06/sou-201841/>

¹⁸ <https://www.sametinget.se/127479> s.32

¹⁹ Sametingets yttrande delbetänkandet SOU 2017:60 *Utredningen om en stärkt minoritetspolitik; Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik*

²⁰ Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk 17§ . Skollagen (2010:800) 8 kap. 12 a§ och 25 kap. 5 a §.

likvärdig den som svenskspråkiga barn får i en svenskspråkig förskola. En samisk förskola ger mycket goda förutsättningar för samiska barn som inte har samiska som förstaspråk i hemmet att utveckla förstaspråkskompetens.

Grundskolan

24. Skolverkets statistik²¹ sammanställd av Samiskt språkcentrum, visar att antalet elever som ansökt om modersmålsundervisning i samiska i grundskolan har ökat kraftigt under senare år, medan andelen som i praktiken får undervisning i samiska har minskat. Det är en negativ utveckling som måste brytas med relevanta åtgärder till exempel genom att ytterligare utöka antalet elever som får fjärrundervisning, kompletterat med språkbadsläger med mera.

25. Det finns idag forskningsbaserad kunskap som visar vilka utbildningsmodeller som fungerar, för att barn som talar urfolks- eller minoritetsspråk ska kunna lära sig både sitt modersmål och majoritetsspråken. Så kallade starka utbildningsmodeller innefattar bland annat olika språkbads-/immersionmodeller. För att detta ska kunna bli realitet och bli ett kraftfullt verktyg för revitalisering anser Sametinget att dagens utbildning i samiska behöver reformeras.

26. Behovet av fungerande undervisning i samiska är mycket stort och Sametinget ser positivt på att regeringen tillsatte utredningen utifrån SOU 2017:91 *Nationella minoritetsspråk i skolan - förbättrade förutsättningar till skolundervisning och revitalisering* och förväntar sig att den ska leda till nya insatser och en strukturerad utbildningspolitik för elever som läser samiska.

27. Skolverket bekostar för närvarande Sáminuorras ungdomsprojekt, Nuoras nurrii²² - ett kunskapslyft riktat till grundskolans årskurser 7-9. En positiv satsning som innebär att samiska ungdomar, så kallade vägvisare, kommer ut till högstadielklasser för att informera elever och lärare om samer, samisk kultur och samiskt samhällsliv. Satsningen bygger på en förlaga från Norge som heter "Ofelaš – Vägvisare" som har haft mycket positiva effekter²³. Satsningen bör utvidgas till hela landet och få varaktig finansiering."

Sameskolan

28. Samiskt språkcentrum har i lägesrapporten 2013²⁴ beskrivit att sameskolorna är ett potentiellt starkt revitaliseringsverktyg. Sameskolstyrelsen har den största kompetensen och möjligheten att revitalisera de samiska språken inom den egna verksamheten. Samtidigt brottas även sameskolorna med att hitta lärare och personal som behärskar samiska. Flera

---

²¹ <https://www.sametinget.se/127479> s. 29

²² <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7302814>

²³ <https://sammas.no/nb/samiske-veivisere/om-tiltaket>

²⁴ <https://www.sametinget.se/70485> s. 21

utredningar visar att Sameskolstyrelsen är underfinansierad.²⁵ Sameskolstyrelsen är också den myndighet som har i uppdrag att främja utveckling och produktion av läromedel för samisk undervisning. Läromedelsproduktionen för samiska har närmast obefintliga resurser i jämförelse med Norge.

29. Eftersom det ansvar för samiska läromedel som ligger hos Sameskolstyrelsen, endast sträcker sig över grundskolan, medan behovet av läromedel finns för alla typer av undervisning, även gymnasial nivå, vuxenutbildning och specialpedagogiska läromedel för alla nivåer, föreslår vi att Sametinget utöver Sameskolstyrelsen ska ha det övergripande ansvaret för utvecklandet av läromedel. För att verkställa detta behövs tillräckliga resurser. Idag behöver många av de samiska eleverna gå omvägen via det norska språket för att lära sig samiska eftersom Norge har ett större utbud av läromedel och pedagogiska hjälpmedel i samiska.

Gymnasieskolan

30. I Sveriges sjunde rapport till Europarådet uppmärksammas att endast 22 elever av 81 536 elever har slutfört gymnasieskolan med ett eller flera betyg i samiska, vilket synliggör behovet av en reformerad utbildningspolitik. Innebörden är att antalet studenter som har möjlighet att studera samiska på universitetsnivå är litet. Många av de som studerar samiska på universitetsnivå läser först "introduktionskurser", dvs nybörjarkurser där de erhåller gymnasiekompetens.

Uppdragsutbildningar för lärare

31. Sametinget ser positivt på att Skolverket erbjuder kompetensutveckling för att få fler behöriga lärare i samiska. Utbildningen vänder sig både till legitimerade lärare som saknar behörighet i samiska, och till dem som saknar lärarutbildning men har kunskaper i samiska. Det är Sámi Allaskuvla/ Samisk högskola i Kautokeino, Norge, som arrangerar uppdragsutbildningen, huvudsakligen via en internetbaserad kursplattform. Målsättningen är att stärka lärarnas kompetens och ge dem möjlighet till behörighet som modersmålslärare i samiska.

32. Sametinget har ofta poängterat att större behov föreligger för utbildningar till lärare på alla nivåer. Tidigare har det nämnts i rapporten att det är alltför få gymnasieungdomar som har betyg i samiska vilket medför minimal rekryteringsbas för lärarutbildning och högre studier. År 2013 togs initiativ till en samisk ämneslärarutbildning vid Umeå universitet för årskurs 7-9 och gymnasiet. Utbildningen startade aldrig på grund av för få sökanden. Norge har ett större utbud av samiska studier, lärarutbildning i kombination med studiestipendier som även svenska samer kan söka. Många väljer därför att studera i Norge. När studierna är

---

²⁵ ESV 2018:53 Analys av Sameskolstyrelsens kostnader och intäkter.

<https://www.esv.se/publicerat/publikationer/2018/analys-av-sameskolstyrelsens-kostnader-och-intakter/> RIR 2017:15 Samisk utbildning - dags för en omstart

<https://www.riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2017/samisk-utbildning---dags-for-en-omstart.html>

<http://data.riksdagen.se/dokument/H50368>

genomförda finns fler attraktiva arbetsplatser och förmånligare arbetsvillkor i Norge, vilket gör det svårt att locka tillbaka ungdomarna till Sverige.

Diskriminering och utsatthet

Artikel 7.2 Förbud, oberättigade åtskillnader, uteslutningar, restriktioner eller preferenser som gäller användning av ett landsdels- eller minoritetsspråk

Artikel 7.3 Ömsesidig förståelse mellan alla språkliga grupper i landet

33. Sametinget och Folkhälsoinstitutet tilldelades 2015 ett uppdrag av regeringen att kartlägga samers psykosociala ohälsa som resulterade i: *Kunskapssammanställning om samers psykosociala ohälsa*.²⁶ Där identifierades det saknas forskning på följande områden: suicid, psykisk ohälsa, alkohol, etnisk diskriminering, våld, tillit i vårdmöten samt historiska trauman. Sametinget förutsätter att kartläggningen medför att Sverige vidtar åtgärder för att upprätta vårdinstitutioner och hälso- och sjukvård utifrån samiska behov och villkor.

34. I en kartläggning²⁷ utförd av *Vartoe – Centrum för samisk forskning, Umeå universitet/ Ubmejen univeritiähta*, på uppdrag av Sametinget har mekanismer som diskriminerar samer identifierats. I samband med kartläggningen genomfördes en webbenkät där samer fick svara på frågor om deras upplevelse av rasism. 50-70% av de samer som svarade på webbenkäten sade sig ha blivit utsatta för negativ behandling eller diskriminering för att de var samer. De upplevde att de hade sämre möjligheter till psykisk och fysisk hälsa än andra grupper. Sverige har återkommande fått kritik av FN för att inte förbättra samers tillgång till kulturellt anpassade vårdtjänster. Sametinget är kritisk till att det fortfarande inte finns en institution som har ansvar för samisk hälsoforskning. Kartläggningen av rasism mot samer visade även att det för samerna inte finns någon möjlighet till inflytande i frågor som påverkar dem. Ett exempel är begränsad möjlighet till inflytande gentemot exploatörer.

35. Forskning om rasism visar även att samer behandlas negativt och att näthatet gentemot samer är utbrett och förekommer främst på sociala medier. I Sameradians och SVT Sápmis projekt #vardagrasismmotmigsomsame²⁸ bekräftades bilden att "vardagrasism" mot samer är utbredd. Näthatet speglar den okunskap som finns om samer. "Narrativ som verkar negativt mot samer" är en faktor som påverkar attityder och begränsar ett förändringsarbete för bättre villkor för samer i Sverige.²⁹

36. Kartläggningen om rasism mot samer bekräftar kunskapsbristen i det svenska samhället och att det saknas forskning om rasistiska mekanismer och dess effekter. Utifrån historiska oförrätter och den koloniala assimilerings- och överförmyndarpolitiken som den svenska staten har utövat mot urfolket samerna finns misstro mellan samer och myndigheter på lokal, regional och nationell nivå.

---

²⁶ https://www.sametinget.se/rappport_psykosocial_ohalsa, Jon Petter Stoor, 2016

²⁷ Kartläggning av rasism mot samer i Sverige, 2018, https://www.sametinget.se/kartlaggning_rasism

²⁸ Sveriges Radio Sameradiation & SVT Sápmis projekt #vardagrasismmotmigsomsame, 2017

²⁹ Kartläggning av rasism mot samer i Sverige, 2018

37. Okunskap om samer kan bli ett hinder för samer att utöva sina rättigheter. Samer framställs på ett negativt sätt i media och ges inte rättvis representation. Samer får förklara hur de lever för dem som inte har kunskap. Inom vården kan personal sakna kulturell kompetens om samer vilket hindrar ett bra bemötande. I skolor läggs det ansvar på samiska elever att utbilda andra elever och lärare med fördomar. Uppfattningar om att rasism mot samer inte existerar gör att möjligheten till positivt förändringsarbete hindras eller försvåras.

38. Samerna i Sverige har genom svensk lagstiftning splittrats i en renägande grupp (samebymedlemmar) och en grupp med icke-renägande samer. I en anda av rasbiologiskt tänkande, med mål att bevara viss samisk kultur och assimilera övriga samer, påbörjades denna process under tidigt 1900-tal. Staten har förstärkt denna uppdelning genom lagstiftning under hela 1900-talet och har därigenom aktivt motverkat mångfalden inom den samiska kulturen och det samiska samhället. Denna lagstiftning kvarstår än idag och resulterar, utöver att vara en diskriminerande faktor, i att förutsättningarna för att bevara en stor del av den samiska traditionella kunskapen och de samiska språken, försämrats. Splittringen av samerna som folk har resulterat i motsättningar inom den samiska gruppen.

Självbestämmande och inflytande

Artikel 7.1.i Transnationellt utbyte

Artikel 7.4. Delaktighet och inflytande

39. Den konstitutionella struktur Sametinget har med dubbla roller som både parlament för det samiska folket och en statlig myndighet har varit föremål för kritik i många internationella MR-rapporter.³⁰ Sametinget är beroende av finansiering av regeringen och vid fördelning av medel måste Sametinget följa regeringens regleringsbrev. Sametinget som myndighet ska även till regeringen återrapportera om sin verksamhet.

40. Under de senaste åren har Sametinget av regeringen begärt ett utökat mandat i samiska frågor, det vill säga att utses som en nationell fokuspunkt enligt artikel 8(j) för traditionell kunskap i konventionen för biologisk mångfald, att bli ansvarig för arkiv och förvaltning av samiska materiella och immateriella kulturarv, och få ansvar för insamling av statistik om renskötsel och traditionella näringar. Begäran har till dags dato inte blivit uppfylld.³¹

41. Under senare tid har Sametinget fått utökade ansvarsområden och ökad budget för att göra det möjligt att öka kapaciteten och resurserna. Trots detta kommer det samiska självbestämmandet att vara mycket begränsat till dess att Sametinget har befogenheten att påverka i relevanta beslut, besluta om aktiviteter och prioriteringar och har tillräckliga egna medel att fördela efter behov och egna önskemål. Denna begränsning påverkar de samiska språkens framtid negativt.

42. De samiska språkgränserna går tvärs över landsgränserna och en del av de samiska språken som finns på svensk sida, talas även på finsk och norsk sida av Sápmi.³² Det är för

---

³⁰ Se rekommendation 39 b, CCPR/CWE/CO/7; 16, E/C.12/SWE/CO/6 and 81, A/HRC/33/42/Add.3

³¹ Submission from the Sámi Parliament in Sweden to the 3rd cycle Universal Periodic Review of SWEDEN

³² Sápmi/ Sábme/ Sábme/ Saepmie

Sametinget självklart att litteratur, musik, film och andra kulturella utbud ska finnas tillgängliga för samer oavsett på vilken sida av gränsen de bor.³³

Förvaltningsmyndigheter, samhällsservice och rättsväsendet

Artikel 9 och Artikel 10

43. Sametinget arbetar med att kartlägga de olika samiska språkens behov och utforma en språkstrategi för de samiska språken. Det samiska språkarbetet behöver därutöver kompletteras med en samisk språklag som säkerställer samernas språkliga rättigheter.

44. I rapporten *Det samiska språket - frågor om Sveriges internationella åtaganden*³⁴, framkommer att de nordiska grannländerna inte har ratificerat Språkstadgan på samma åtagandenivå. Den norska åtagandenivån är högre än den svenska inom vissa områden. Det gäller bl.a. för rätten att använda samiska i rättsväsendet (artikel 9), rätten att använda samiska i kontakter med förvaltningsmyndigheter och i samhällsservice (artikel 10) och rätten att använda samiska i vård som mottas på grund av ohälsa eller hög ålder m.m. (artikel 13.2).

45. Den rådgivande expertkommittén för ECRI skriver i sitt fjärde yttrande:³⁵

“ECRI är särskilt oroat över problemen med markrättigheter och landanvändning, som fortfarande har en negativ verkan på samerna, delvis på grund av svårigheterna att tillhandahålla de bevis som krävs för att de ska kunna hävda sina rättigheter, på grund av den specifika formen av detta ursprungsfolks förhållande till det land som de av hävd har nyttjat och bebott.”

46. Sverige har återkommande fått internationell kritik för att inte leva upp till sina åtaganden när det gäller att tillämpa principen om samers rätt till inflytande över beslut som berör dem. Kritiken riktar sig mot att samråd mellan myndigheter och samer har karaktären av information utan reell möjlighet för samer att påverka innehållet i de beslut som fattas.³⁶ Ett steg i rätt riktning mot samiskt självbestämmande är att säkra dessa rättigheter. Detta är tanken med den föreslagna konsultationsordningen som regeringen och Sametinget har förhandlat om i flertalet år. Processen för att nå en överenskommelse går långsamt framåt. Sametinget är positiv till att det nu finns ett nytt förslag för en konsultationsordning som har varit ute på remiss.³⁷

---

³³ Sametingets språkpolitiska handlingsprogram (2016) https://www.sametinget.se/handlingsprogram_sprak

³⁴ Det samiska språket - frågor om Sveriges internationella åtaganden, Marie B. Hagsgård.

³⁵ Fourth Opinion on Sweden – adopted on 22 June 2017, <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-swedenadopted-on-22-june-2017/168075fbab>. 13 Rådgivande kommitténs fjärde yttrande

³⁶ Samisk språklag och internationella konventioner. Marie B Hagsgård, dnr 2019-00676

³⁷ Submission from the Sámi Parliament in Sweden to the 3rd cycle Universal Periodic Review of SWEDEN

Ortnamn

Artikel 10

47. Ortnamn och vägs skyltar synliggör de samiska språken och medför att statusen höjs, samtidigt som ortnamn och skyltar har en viktig funktion i revitaliseringsarbetet. Samiska ortnamn är en källa till kunskap om samiska språk och samisk historia och bekräftar den samiska befolkningens aktivitet över tid. I SOU *Att återta mitt språk* (2006:19) föreslogs att Sametinget ska få förstärkt inflytande och sista ordet vid skiljaktig mening om samiska ortnamn. Insats nummer 14 i det språkpolitiska handlingsprogrammet föreslås att regeringen överför ansvaret för granskningen av samiska ortnamn till Sametinget. Sametinget är positivt till regeringens förordningsförändring³⁸ som ger Sametinget i uppgift att yttra sig i ärenden om fastställande av samiska ortnamn, granska förslag till samiska namn på allmänna kartor och yttra sig i frågor om personnamn med samisk anknytning. Sametinget strävar efter ett användande av samiska ortnamn enligt god ortnamnsed, för att säkerställa att de samiska ortnamnen blir korrekt använda och uppfyller Sametingets språkmål "en vårdad och begriplig offentlig samiska".³⁹ Sametinget understryker att det finns orter med ortnamn på flera olika samiska språk, men med endast ett ortnamn fastställt. Sametinget förväntar sig att alla korrekta samiska ortnamn ska fastställas, även för orter med ortnamn på flera samiska språk.

Massmedia

Artikel 11

48. Eftersom de samiska språken är små och hotade fyller radio, tv och tidningar en viktig funktion för att producera och återge urfolkens kulturella mångfald. Media är en särskilt viktig domän för de samiska språken. Samisk media fungerar statushöjande, utvecklande och normerande för språket. Sametinget har antagit en mediepolitisk handlingsplan⁴⁰, där man anger hur mediepolitiken ska bedrivas till det bästa för det samiska samhället. En målsättning är exempelvis gemensamma samiska medielösningar på nordisk bas, till exempel när det gäller presstöd.

49. Propositionen för public service 2020 -2025, *Ett modernt public service nära publiken – Villkor 2020-2025* (prop. 2018/19:136) har nyligen presenterats av regeringen. Sametinget har tagit del av propositionen om kommande sändningstillstånd för public service-företagen och är kritisk till att regeringen inte tagit hänsyn till de samiska språken och samernas särställning som urfolk, utan utgått ifrån att samerna är definierade som en av de fem nationella minoriteterna. Samiskan ses som ett språk, inte fem. Genom att urfolksperspektivet utelämnats i propositionen är det ytterligare en anledning för Sametinget att sträva efter en samisk språklag.

---

³⁸ https://www.regeringen.se/4ac2cd/contentassets/1223a145243f4c0aa25c0f3dc55b6965/sou-2017_91_webb.pdf

³⁹ Sametingets språkpolitiska handlingsprogram, antaget av plenum 2016. <https://www.sametinget.se/106947>

⁴⁰ Sametingets mediepolitiska handlingsprogram (2013) <https://www.sametinget.se/mediepolitik>

50. I sändningstillstånden framkommer inte att det finns flera samiska språk, vilket gör att sändningar på syd-, ume-, pite-, och lulesamiska är knapphändiga om ens förekommande i SVT:s och SR:s produktion. I Sveriges sjunde rapport framkom att SR under 2018 sände 1 418 timmar på de fem samiska språken tillsammans, vilket kan jämföras med ca 8 600 timmar på de nationella minoritetsspråken finska och meänkieli tillsammans. I SVT:s, SR:s och UR:s sändningstillstånd nämns inget om det språkvårdande ansvar som företagen har för de samiska språken. Både sändningstid och resurser måste öka för att samisk public service ska kunna spegla bredden av hela det samiska samhället.

51. Produktion av samisk media, filmer och dokumentärer är relativt liten och fördelad över flera länder. Sametinget har vid åtskilliga tillfällen påpekat problematiken kring att konsumenterna som är få och spridda i flera länder inte har tillgång till det som produceras. För att samisktalande användare ska få tillgång till samiskspråkig produktion, behöver regelverken för gränsöverskridande sändningar anpassas efter de samiska språkens behov och önskemål.

52. Ett bra exempel på vikten av kvalitetssändningar på de samiska språken är SR Same-radios succé den sydsamiska talkshowen *Steinfjell & Steinfjell* som var en av vinnarna av Gollegiella – Nordiskt samiskt språkpris- 2016.⁴¹ Programmet som nu är nedlagt hade upp till 10 000 lyssnare i Sverige, Norge och Finland och innebar, enligt prismotiveringen, en smärre språkrevolution som spelat en viktig roll i språkrevitaliseringen i det sydsamiska området.

53. Det finns inga samiska dagstidningar på svensk sida av Sápmi, trots att en ändring har gjorts i regelverket för presstödet. Det finns inga dagstidningar på samiska i Sverige medan det i Norge finns en dagstidning på nordsamiska. För att bevara och utveckla språk, kultur och samhälle har samerna behov av omvärldsbevakning, information och samhällsdebatt på sitt språk. Här spelar media en stor roll.

Kulturverksamhet och kulturinrättningar

Artikel 12

54. För Sametinget är det viktigt att stärka och utveckla en levande samisk kultur och ett samiskt kulturliv för att uppnå en livskraftig och hållbar samisk livsmiljö. En levande samisk kultur stärker samisk tillhörighet och identitet samtidigt som kulturen bidrar till ett aktivt samiskt lokalsamhälle. Samisk kulturutövning skapar tillhörighet, trivsel och livskvalitet men bidrar även till samisk näringsutveckling. Samisk kultur innefattar kulturarv, kulturmiljöer och nutida kulturuttryck. Kulturarvet bidrar till att stärka identiteten och gemenskapen genom exempelvis värderingar, berättelser och världsåskådningar.

55. Sametinget erhåller årligen ca 18 miljoner kronor inom anslag 1:2, ap. 5 *Bidrag till samisk kultur* och ca fem och en halv miljoner i samefondsmedel (2019). Kulturanslaget har legat på ungefär samma nivå sedan 1993. Trots att Sametinget enligt lagen är förvaltningsmyndighet

---

⁴¹ <https://www.sametinget.se/gollegiella>

för samisk kultur har inga specifika uppgifter överförts till Sametinget förutom uppgiften att fördela statsbidrag. Sametingets målsättning är att frågor som rör samernas kultur, kulturarv och kulturmiljöer ska samlas hos Sametinget för att stärka det samiska folkets självbestämmande.⁴²

56. Sametinget anser att det är nödvändigt att utöka den statliga finansieringen inom alla områden av samisk kultur. Anslaget via regleringsbrevet fördelas till det samiska civilsamhällets organisationer och kulturinstitutioner men även till samiska tidskrifter, till branschorganisationen för samisk slöjd och till samiska teatern. Anslaget räcker dock inte till att utveckla dessa områden. Några områden som det i princip helt saknas medel för är till exempel samisk idrott, forskning, film, dokumentation av traditionell kunskap, utgivning av samiska böcker och arbetsstipendier för kulturarbetare. Som jämförelse kan nämnas att i Norge finns särskild statlig finansiering till produktion av samiskspråkig litteratur och på Island avlönar staten författare och andra kulturarbetare för att möjliggöra kvalitativ produktion på isländska trots en liten befolkning.

Utbyte över gränserna

Artikel 14

Giellagáldu

57. För att stärka och utveckla det samnordiska språkarbetet driver Sametingen i Sverige, Norge och Finland genom Samiskt Parlamentariskt Råd (SPR), ett gemensamt gränsöverskridande språkvårds- och terminologiarbete. Sámi Giellagáldu är de samiska språkens språkvårdande organ och har bedrivits i projektform ett antal år. Funktionen språkvård och språknormering inom det samiska språkområdet är viktig och ett nationsöverskridande samarbete är nödvändigt för en sammanhållen utveckling av respektive språk. Sametinget har i tidigare remissvar⁴³ påpekat behovet av utökade resurser för det samnordiska språkvårdsarbetet. Sametinget anser att behovet av en permanent struktur, med en säkrad finansiering för Giellagáldu är mycket viktig.

---

⁴² <https://www.sametinget.se/131354>

⁴³ Sametingets remissvar till delbetänkande om stärkt minoritetspolitik, dnr 1.2.1-2017-1043